

DOI: 10.34858/sstp.2.2022.5

Received: 28.12.2022

Accepted: 20.03.2023

Larysa MELNYCHUK

National Aviation University

Kyiv, Ukraine

e-mail: melara@ukr.net

ORCID 0000-0002-7450-6173

Creating a Barrier-Free Space as a Component of Achieving Social Security in the Context of Modern Challenges and Threats

The aggravation of internal challenges and external threats to national security necessitates in-depth research into the achievement of all components of security – including social security. The main purpose of the study is to determine the level of social exclusion in Ukrainian society, ways to neutralise existing social risks and outline ways to create a barrier-free space in Ukraine.

Based on the analysis of the current state of Ukrainian society, the author has found that the level of social exclusion in Ukrainian society and existing social risks have reached a scale that may pose a real threat to the country's social security. The main threatening groups of risks are poverty, differentiation of the population, alienation of a significant number of citizens from public life, and diminishing their access to education, healthcare, and social protection systems. The article demonstrates that the situation is aggravated by the impact of global trends related to technological innovations and digital transformations in all spheres of public life. Directly or indirectly, they lead to an increase in the shortage of jobs; deepening social inequality and the destruction of the social protection system. The level of social exclusion is also deepening through the ongoing armed conflict in the east of the country

and the full-scale invasion of Ukraine by the Russian Federation. It is proved that the need to neutralise the existing social risks in the country requires the authorities to take decisive action and make effective decisions. The author highlights the main regulatory and organisational measures taken by Ukraine to create a barrier-free space in society. It is recognized in the article that they are insufficient to achieve strategic goals and obtain the expected results. The author concludes that it is necessary to improve the public policy of barrier-free accessibility in Ukraine and to strengthen the institutional framework of public administration in the researched field.

Keywords: social security, social inclusion, barrier-free space, social barrier-free, digital barrier-free

Створення безбар'єрного простору як складова досягнення соціальної безпеки в умовах сучасних викликів і загроз

Загострення внутрішніх викликів та зовнішніх загроз національній безпеці зумовлюють здійснення поглиблених досліджень усіх складових безпеки, в тому числі й соціальної. Основною метою проведеного дослідження є з'ясування рівня соціальної ексклюзії в українському суспільстві, способів нейтралізації наявних соціальних ризиків та окреслення шляхів створення безбар'єрного простору в Україні.

На основі аналізу соціального стану українського суспільства з'ясовано, що рівень соціального виключення в українському суспільстві та наявні соціальні ризики досягли тих масштабів, що можуть становити реальну загрозу соціальній безпеці країни. Основними загрозливими групами ризиків є бідність, диференціація населення, відчуженість значної кількості громадян від суспільного життя, звуження їх доступу до систем освіти, охорони здоров'я, соціального захисту. Продемонстровано, що загострення ситуації відбувається внаслідок впливу тих глобальних трендів, які пов'язані з технологічними інноваціями, цифровими трансформаціями в усіх сферах суспільного життя. Прямо чи опосередкованого вони призводять до зростання дефіциту робочих місць і кваліфікованої робочої сили; поглиблення соціальної нерівності та руйнування системи соціального захисту.

Поглиблення рівня соціальної ексклюзії відбувається також через довготривале збройне протистояння на сході країни та повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України. Обґрунтовано, що необхідність нейтралізації наявних соціальних ризиків в країні вимагає від органів влади рішучих дій та прийняття ефективних рішень. Висвітлено основні заходи нормативно-правового та організаційного характеру, які здійснила Україна з метою створення безбар'єрного простору в суспільстві. Встановлено, що попри їх важливість та значущість, вони є недостатніми для досягнення стратегічних цілей та отримання очікуваних результатів. Відповідно зроблено висновок про необхідність удосконалення державної політики безбар'єрності в Україні, посилення інституційних основ державного управління у досліджуваній сфері.

Ключові слова: соціальна безпека, соціальне включення, безбар'єрний простір, соціальна безбар'єрність, цифрова безбар'єрність

Вступ

В умовах загострення внутрішніх викликів та зовнішніх загроз національній безпеці та окремим її складовим, актуалізується необхідність поглиблених досліджень різних аспектів досягнення соціальної безпеки як окремої людини, так і держави в цілому. Незважаючи на те, що поняття «соціальна безпека» займає чільне місце у науковому дискурсі, все ж його сутність та природа є настільки широкими, що зумовлює різноманітні тлумачення цього терміна, віддзеркалюючи певну невизначеність його суті. При цьому в офіційних документах не запропоновано визначення даного поняття. У «Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» термін «соціальна безпека» розглядається лише як «стан розвитку держави, за якого держава здатна забезпечити гідний і якісний рівень життя населення незалежно від віку, статі, рівня доходів, сприяти розвитку людського капіталу як найважливішої складової економічного потен-

ціалу країни» (Pro zatverdzhennya Metodichnyh rekomendaciy, 2013). Однак таке визначення складно вважати повним та однозначним.

Певною мірою недоцільним вважається визначати соціальну безпеку лише як результат соціального захисту, оскільки політика соціального захисту передбачає подолання уже наявних соціальних загроз безпеці, тоді як дана проблема передбачає також питання формування інструментів їх упередження, убезпечення суспільства від їх настання. Тому досить часто соціальну безпеку науковці трактують як наслідок комплексу дій з боку держави щодо забезпечення соціальних інтересів і соціальних потреб громадян. Відповідно така «політика держави має гарантувати суспільству стабільність, відсутність соціальних вибухів, відкритих і прихованих проявів громадянської непокори та інших конфліктних ситуацій, забезпечити сучасні стандарти життя людини й умови відтворення робочої сили» (Novikova et al., 2018).

При цьому необхідною умовою досягнення стану соціальної безпеки має бути осмислення на державному рівні основних груп соціальних ризиків, які можуть створити загрози соціальній безпеці. Їх можна розглядати як імовірність певних втрат на індивідуальному рівні (втрата роботи та безробіття, непрацевдатність унаслідок інвалідності чи хвороби, утрата доходу тощо) та оцінювати на основі ідентифікації соціально-економічного стану особи (Human Development Report, 1994). З іншого боку, – це міра небезпеки певної події, процесу, явища, які в разі реалізації матимуть негативні соціальні наслідки масового характеру для населення певної території, регіону, країни. Відповідно ризики можна трактувати як очікувані втрати – втрати людського та соціального потенціалів, зростання безробіття, бідності, масштабів соціального виключення тощо (Otsiniuvannia suchasnykh ryzykiv, 2018).

В сучасних умовах до основних соціальних ризиків правомірно віднести наявність низки бар'єрів у реалізації прав громадян, отриманні доступу до публічних послуг та повноцінної участі у суспільному житті. Ці бар'єри стосуються різних сфер – освіти, працевлаштування, доступу до соціальної та цифрової інфраструктури, впливу на важливі рішення у житті громади та держави. Відповідно відсутність безперешкодного середовища не лише створює проблеми для окремих громадян, а також призводить до загального погіршення добробуту в цілому населення країни. Тому створення безбар'єрного простору слугує важливою складовою досягнення соціальної безпеки, забезпечення рівних можливостей кожній людині реалізовувати свої права.

Мета статті – з'ясувати рівень соціальної ексклюзії в українському суспільстві, способи нейтралізації наявних соціальних ризиків та окреслити шляхи удосконалення державної політики безбар'єрності в Україні.

Проблеми соціальної ексклюзії в Україні

Діагностика соціального стану українського суспільства свідчить, що основні соціальні ризики досягли масштабів, які можуть становити реальну загрозу національній безпеці нашої держави. Серед них – бідність, диференціація населення, відчуженість значної кількості громадян від суспільного життя, звуження їх доступу до освіти, охорони здоров'я, системи соціального захисту.

Найбільша проблема соціальної ексклюзії в країні, як показують дослідження, стосується ринку праці, що є головним індикатором забезпечення матеріального добробуту працездатного населення держави. Недостатньо виважена «<...> політика в системі ціноутворен-

ня і заробітної плати, заниження вартості робочої сили, призводять до подальшого зниження рівня і якості життя громадян, знецінення мотивації трудової діяльності, підсилює соціальну напруженість і сприяє поширенню соціального відчуження в суспільстві. Це, своєю чергою, зумовлює високий рівень поляризації українського суспільства і, водночас, є суттєвою загрозою його стабільності. Крім цього, низький рівень доходів і залежність від державної допомоги докорінно змінює систему мотивації індивідів, у результаті чого вони змінюють моральні, етичні і ціннісні орієнтири, що призводить до маргіналізації та деградації особистості» (Карпуак, 2021).

Водночас, наявні обмеження та бар'єри, які не дозволяють виявляти активність на ринку праці маломобільним групам. Так, відмічається недостатня кількість доступних робочих місць, зокрема в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, для осіб з інвалідністю, осіб, які мають дітей дошкільного віку, молодих громадян. Норма працевлаштування осіб з інвалідністю не виконує своєї прямої функції та не досягає цілі забезпечення права на працю для цієї категорії громадян. Роботодавці не мають достатнього ресурсу для облаштування робочих місць для осіб з інвалідністю, а державна політика підтримки роботодавців на забезпечення розумного пристосування не є заохочувальною. Бар'єри для участі у ринку праці для осіб із сімейними обов'язками створюють недостатньо розвинена мережа дошкільних навчальних закладів, система підтримки при народженні дитини, відсутність достатньо гнучких режимів праці, гендерна дискримінація щодо оформлення соціальних відпусток. Низьким є й рівень забезпеченості молоді першими робочими місцями. Потенціал підприємництва та самозайнятості не використовується повною мірою для забезпечення економічної свободи зазначених соціальних

груп населення через неефективність системи стимулювання підприємництва, належного консультативного супроводу у процесі створення та реєстрації підприємницької діяльності тощо (Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy, 2021).

Існує комплекс викликів, пов'язаних із наявністю проблем для різних груп населення стосовно можливості повноцінного, безбар'єрного доступу до освіти, не враховується роль неформальної освіти як самостійного освітнього інструменту. Відсутня єдина державна система раннього втручання. Відмічається зростання частки дітей з особливими потребами, які перебувають, виховуються в інтернатних закладах різних типів та відомчої підпорядкованості, а саме з 38,9% у 2005 році до 52,9% у 2021 р. Відповідно, незважаючи на майже трикратне збільшення кількості дітей, охоплених послугами інклюзивного навчання (2010 р – 9211 осіб, 2020 р. – 36 575 осіб), на початок 2022 р. майже кожна друга дитина з інвалідністю перебувала у стаціонарних закладах. Лише 7% загальної частки осіб з інвалідністю в Україні забезпечується послугами вищої та професійно-технічної освіти (Derzhstat, 2023).

Освітнє середовище не сприяє розвитку інклюзії, а навпаки, часто створює бар'єри для учасників освітнього процесу. Організація освітнього процесу не враховує повною мірою специфіку роботи з особами з особливими освітніми потребами. Проблемним залишається недостатній рівень підготовки педагогічних працівників та психологічних служб закладів освіти для роботи з такими особами. Забезпеченість інклюзивно-ресурсних центрів досвідченими фахівцями також не відповідає потребам (Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy, 2021).

Попри те, що мережа закладів первинної медичної допомоги є достатньо розвинутою по всій території України, проте залишають-

ся проблеми доступності послуг охорони здоров'я у сільській місцевості. Зумовлена така ситуація відсутністю амбулаторій у багатьох населених пунктах або наявністю проблем доїзду до них, а саме відсутністю прямого транспортного сполучення. Окрім того, часто у віддалених районах та у сільській місцевості є дефіцит кадрів – як лікарів, так і медсестер (Pokraschennia pokaznyukiv, 2023).

Застарілими на даний час є підходи у сфері соціального захисту. Однією з найбільших проблем соціального забезпечення є неефективність вітчизняної системи соціальних пільг. Так, згідно із законодавством, в Україні пільги надаються за категоріальним принципом, тобто громадяни отримують їх як наслідок приналежності до тієї чи іншої пільгової категорії громадян. При цьому значна кількість пільгових категорій осіб привела до того, що майже третина населення України охоплена системою різноманітних соціальних гарантій. Умови і порядок розподілу пільг та гарантій не дозволяють ефективно розподіляти наявні ресурси і дійсно надавати допомогу тим, хто цього потребує. Відповідно, доступ до пільг в масштабах усієї країни нерівномірний. Наприклад, частка міських сімей, що користуються пільгами на оплату транспортних послуг, втричі перевищує аналогічний показник для сільського населення (12,6 та 30,9%). Гострими є проблеми соціального страхування, зокрема щодо рівня охоплення бідного населення соціальною підтримкою, що є низьким, як низькою є і адресність при наданні державної допомоги тощо (Smirnova et al., 2021).

Загострення ситуації відбувається внаслідок прямого чи опосередкованого впливу широкого спектру глобальних трендів на всі системи держави та суспільства. Серед них, зокрема ті, що пов'язані з технологічними інноваціями та цифровими трансформаціями

в усіх сферах суспільного життя. Як стверджують фахівці, становлення цифрової економіки та цифрового суспільства, з одного боку, має свої переваги (зростання ефективності економіки, поліпшення якості соціальних послуг, підвищення громадської безпеки, зниження рівня корупції, посилення участі населення в суспільних і політичних процесах тощо), однак з іншого, – зумовлюють соціальні ризики і загрози соціальній безпеці (Ostafijchuk, 2020). Так, далеко не усі громадяни мають доступ до цифрової інфраструктури: 35% усіх сільських мешканців не мають можливості підключитися до фіксованого широкосмугового доступу до Інтернету. Водночас 22% громадян мешкають у населених пунктах, де відсутній будь-який мобільний Інтернет. Відповідно, громадяни не завжди мають доступ до державних і комунальних сайтів, додатків та електронних послуг. При цьому, найбільш проблемним є доступ осіб з порушеннями зору, слуху та осіб з порушенням інтелектуального розвитку. Практика спеціальних заходів щодо доступу наявна, однак недостатньо масштабована та не усуває бар'єри у доступі до суспільно важливої інформації. Цифрові публічні сервіси (веб-сайти, додатки, цифрові послуги) недостатньо адаптовані для всіх груп населення (Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy, 2021).

Українське населення має порівняно низький рівень цифрової грамотності за недостатнього розвитку інфраструктури цифрової освіти та відповідного програмного забезпечення. Загальна оцінка цифрової грамотності всього населення свідчить про те, що 53% громадян України володіють навичками нижче позначки «базовий рівень». А у групі населення віком 60–70 років таких людей майже 85%. Крім того, 57% мешканців сіл не мають навіть базових цифрових навичок. При цьому доводиться констатувати відсутність чіткої

екосистеми формування цифрових навичок упродовж усього життям (Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy, 2021).

Вагомими є ризики, пов'язані з довготривалим збройним протистоянням на сході України та повномасштабним вторгненням на територію України військ РФ. Ця агресивна війна спричинила багаторазове зростання частки громадян країни, які є вразливими щодо реалізації своїх прав у доступі до різних сфер життєдіяльності суспільства. Так, в Україні лише офіційно зареєстровано майже 4,9 мільйона внутрішньо переміщених осіб. За міжнародними оцінками їх кількість перевищує 7 мільйонів. Понад 4 мільйони осіб зареєструвалися для отримання тимчасового захисту у Європі (V Ukraini ofitsijno zareiestruvaly, 2023).

Відсутність безбар'єрного простору засвідчує й суб'єктивна оцінка громадян. Так, за результатами загальнонаціонального дослідження «Думки, погляди та ставлення українців щодо безбар'єрності в суспільстві», проведеного Київським міжнародним інститутом соціології (у лютому-березні 2020 року на всій території України, крім тимчасово окупованих територій Донецької, Луганської областей та АР Крим), 77% респондентів вважають актуальними вирішення питань безбар'єрності в Україні і 56% оцінюють рівень інклюзії як низький або дуже низький; 65% людей вважають, що інфраструктура їхнього населеного пункту або повністю не задовольняє або задовольняє лише частково потреби всіх категорій; 58% населення переконані, що впродовж останніх двох-трьох років жодних змін у питанні інфраструктури не відбулося. Крім того, на думку майже 60% респондентів, роботодавці не готові брати на роботу людей з інвалідністю та людей старшого віку (Bezbar'ernist', 2021).

Таким чином, високий рівень ексклюзії в українському суспільстві створюють загрози для реалізації цілей соціального розвитку та

досягнення соціальної безпеки, відтак, як справедливо зазначають фахівці, ці ризики «мають бути осмислені на державному рівні та перетворені на національні стратегічні ініціативи, спрямовані як на використання нових можливостей, так і запобігання й мінімізацію загроз» (Ostafijchuk, 2020).

Національні ініціативи створення безбар'єрного простору

Необхідність управлінських дій з боку влади щодо реалізації безбар'єрності та формування інклюзивного суспільства в країні продиктована з поміж іншого міжнародними зобов'язаннями України, ратифікацією низки міжнародних актів щодо створення безбар'єрного простору. До них відносяться: Конвенція про права осіб з інвалідністю, ратифікована Законом України від 16.12.2009 № 1767-VI, Європейська соціальна хартія (переглянута), ратифікована Законом України від 14.09.2006 № 137-V, Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, ратифікована ще УРСР у 1980 році.

З урахуванням положень зазначених міжнародних актів та з метою створення безбар'єрного простору в різних аспектах життя людини, рівних можливостей для всіх суспільних груп населення для самореалізації, здобуття освіти, працевлаштування, розвитку здібностей та потенціалу, забезпечення системного та комплексного підходу щодо реалізації принципів соціальної, економічної, політичної, цифрової та фізичної безбар'єрності Президент України видав Указ від 03.12.2020 № 533/2020 «Про забезпечення створення безбар'єрного простору в Україні». Цей указ зобов'язав уряд країни роз-

робити Національну стратегію зі створення безбар'єрного простору в Україні, спрямовану на поширення практик інклюзії, недискримінації, упровадження принципів доступності та універсального дизайну для забезпечення рівних можливостей для всіх суспільних груп населення, зокрема осіб з інвалідністю, літніх людей, молоді, жінок, а також батьків малолітніх дітей та дітей з інвалідністю.

На виконання цього рішення глави держави Кабінетом Міністрів України розроблено та схвалено Національну стратегію із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року (Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy, 2021). Метою Стратегії визначено створення безперешкодного середовища для всіх груп населення, забезпечення рівних можливостей кожній людині реалізувати свої права, отримувати послуги на рівні з іншими шляхом інтегрування фізичної, інформаційної, цифрової, соціальної та громадянської, економічної та освітньої безбар'єрності до всіх сфер державної політики.

Для кожного тематичного напрямку цей стратегічний документ включає візію відповідного напрямку; аналіз та визначення ключових проблем за напрямом; окреслення стратегічних цілей; формування завдань, спрямованих на досягнення стратегічних цілей; визначення цільових індикаторів та очікуваних результатів.

Зокрема, серед стратегічних цілей визначено:

- забезпечення доступності процесу та умов для працевлаштування та праці, доступу до підприємницької діяльності та самозайнятості; підвищення рівня зайнятості вразливих на ринку праці категорій населення;

- забезпечення усіх груп населення рівними правами та можливостями для соціального залучення; участі в житті суспільства без дискримінації;

– спрямованість філософії соціального захисту та гарантій на створення можливостей та реалізації досягнень;

– сфокусованість державної політики на підвищенні рівня здоров'я, забезпеченні фізичної активності населення;

– задоволення особливих освітніх потреб всіх учасників освітнього процесу, розширення можливостей дорослих, молоді та дітей використовувати всі види та форми освіти; створення інклюзивного освітнього середовища;

– доступність для всіх інформації, яка надходить від суб'єктів владних повноважень, інформації та комунікації в ході отримання публічних послуг;

– доступність для всіх швидкісного Інтернету та засобів доступу до Інтернету; здобуття цифрової освіти; цифрових послуг, державних веб-сайтів та додатків.

Імплементация Стратегії передбачається шляхом:

– підготовки планів заходів, проектів програмних і стратегічних документів, проектів законів та інших актів законодавства на основі її положень;

– включення до планів діяльності Кабінету Міністрів України та відповідних планів міністерств заходів щодо реалізації визначених Стратегією ініціатив, шляхів досягнення стратегічних цілей і відповідних завдань державної політики;

– приведення у відповідність із Стратегією і реалізація з урахуванням визначених пріоритетів чинних стратегічних документів Кабінету Міністрів України, планів діяльності міністерств та інших центральних органів виконавчої влади.

Крім того, на Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури покладено обов'язок разом з іншими заінтересованими

центральними органами виконавчої влади розробляти та забезпечити виконання дворічних планів заходів з реалізації Національної стратегії. Зокрема, розроблено та завершено виконання плану заходів на 2021 і 2022 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 04.08.2021 № 883-р., здійснюються заходи з розробки плану на наступний період (Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy, 2021).

Задля організації процесу реалізації Стратегії передбачалося утворити міжвідомчу робочу група з питань реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, до складу якої мають входити представники центральних та місцевих органів виконавчої влади, а також за згодою представники інших державних органів, установ та організацій, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, народні депутати України, представники громадських об'єднань, наукових установ та міжнародних організацій в Україні.

Наразі урядом створено Раду безбар'єрності та затверджено Положення про цей консультативно-дорадчий орган (Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy, 2021). Основними завданнями Ради встановлено: сприяння забезпеченню координації дій органів виконавчої влади з питань створення безбар'єрного простору; підготовка пропозицій щодо формування та реалізації державної політики у сфері створення безбар'єрного простору; визначення шляхів, механізму і способів вирішення проблемних питань, що виникають під час реалізації державної політики у створенні безбар'єрного простору; підготовка пропозицій щодо удосконалення нормативно-правової бази та підвищення ефективності діяльності центральних і місцевих органів

виконавчої влади, органів місцевого самоврядування з питань створення безбар'єрного простору.

Ще одним інституційним рішенням було запровадження посади Радника – Уповноваженого Президента України з питань безбар'єрності (Указ Президента України від 15 червня 2021 року № 248/2021). Проте статус такої посадової особи на сьогодні нормативно не визначено, що унеможлиблює визначення ключових завдань, порядку та умов його діяльності. Не применшуючи значення здійснених заходів, залишаються сумніви щодо їх дієвості та досягнення очікуваних результатів, закріплених Національною стратегією із створення безбар'єрного простору в Україні.

Перспективи впровадження державної політики безбар'єрності

Керуючись європейськими стандартами реформування системи державного управління, а саме сформульованими аналітичним центром ЄС та ОЕСР у «Програмі підтримки вдосконалення врядування та менеджменту» основними принципами модернізації державного управління (*The Principles of Public Administration, 2015*), інституалізація державної політики безбар'єрності передбачає, зокрема удосконалення процесу її формування та реалізації; створення цілісної системи планування, моніторингу та оцінки впровадження; посилення інституційних основ державного управління, отже й формування відповідного законодавчого підґрунтя.

З огляду на юридичний статус Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року (*Natsional'na stratehiya, 2021*), а саме схвалення урядовим розпорядженням, вона не може слугувати методологічним документом для

діяльності усіх суб'єктів публічного управління. Зокрема, положення Стратегії та відповідного плану заходів мають рекомендаційний характер для органів місцевого самоврядування, в той час, як більшість визначених завдань повністю або частково належать саме до їх відання. При цьому в умовах реформи децентралізації роль органів місцевого самоврядування та організованої громадськості в забезпеченні соціальної безпеки лише зростатиме, відповідно, зростатимуть ризики невиконання значної частини положень зазначеного стратегічного документа. Крім того, при підготовці проектів нормативно-правових актів передбачено здійснення антидискримінаційної (відповідність принципам недискримінації), гендерно-правової (забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків), цифрової (дотримання принципів державної політики цифрового розвитку) експертизи (Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy, 2007). Відповідно існує надзвичайно висока вірогідність, що визначені механізми імплементації положень Стратегії залишаться нереалізованими.

Необхідним чинником ефективного здійснення державної політики безбар'єрності слугує саме наявність цілісного нормативно-правового поля діяльності держави. Відповідно, актуалізується потреба законодавчого закріплення основних засад цього напрямку державної політики, що можливо досягти шляхом розробки окремого закону, який визначатиме правові, економічні та організаційні засади реалізації державної безбар'єрності, гарантії держави щодо забезпечення прав громадян на засадах гідних та рівних можливостей їх реалізації за будь-якою ознакою. Зазначений законопроект, на наш погляд, повинен:

– містити положення щодо мети, принципів, основних напрямів та шляхів реалізації державної політики безбар'єрності;

– включати систему державних гарантій забезпечення соціальних прав громадян, їх реалізації, охорони та захисту, відповідні державні стандарти та нормативи;

– визначати методологію формування політики держави у цій сфері, зокрема систему стратегічного, програмно-цільового та бюджетного планування, порядок та зміст проведення моніторингу й оцінювання результатів їх виконання;

– унормувувати систему управління у сфері державної політики безбар'єрності шляхом визначення органів, покликаних забезпечувати її формування, координацію та впровадження, встановлення їх компетенції, розподілу сфер відповідальності органів державної влади та місцевого самоврядування за принципами децентралізації та субсидіарності;

– визначати форми участі окремих громадян та їх об'єднань у процесі формування, впровадження й оцінювання державної політики, форми (передусім, інноваційні) взаємодії з різними соціальними суб'єктами;

– містити положення щодо інфраструктурного забезпечення політики держави (надання послуг, науково-методичного та інформаційного забезпечення, професіоналізації кадрів);

– визначати джерела та механізми фінансування заходів політики держави й державних гарантій забезпечення прав громадян;

– урегульовувати питання державного та громадського контролю за дотриманням законодавства, що виступатиме передумовою для ефективного розподілу соціальної відповідальності між органами державної влади на всіх рівнях, органами місцевого самоврядування, іншими інститутами громадянського суспільства, окремими громадянами задля досягнення спільної мети – благополуччя всіх і кожного.

На наше переконання, саме за такого підходу безбар'єрність відіграватиме роль наскрізного принципу державної політики та включатиметься до всіх довгострокових рішень та програм на національному та місцевому рівні, державна політика безбар'єрності забезпечить формування таких умов, за яких кожна людина матиме вільний доступ до будь-якої сфери суспільного життя.

Висновок

Діагностика соціального стану українського суспільства свідчить, що рівень соціального виключення в українському суспільстві провокує соціальні ризики, що перевищують найбільш драматичні припущення і безпосередньо загрожують соціальній безпеці держави. Серед основних загрозливих груп ризиків правомірно назвати бідність, поглиблення диференціації населення, відчуженість значної кількості громадян від суспільного життя, звуження їх доступу до систем освіти, охорони здоров'я та соціального захисту. При цьому загострення ситуації відбувається внаслідок прямого чи опосередкованого впливу глобальних трендів, зокрема тих, що пов'язані з технологічними інноваціями, цифровими трансформаціями в усіх сферах суспільного життя, які призводять до зростання дефіциту робочих місць і кваліфікованої робочої сили; поглиблення соціальної нерівності та руйнування системи соціального захисту. Поглиблення рівня соціальної ексклюзії відбувається й через довготривале збройне протистояння на сході країни та повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України, що вимагає від органів влади рішучих дій та прийняття ефективних рішень, зокрема і в соціальній сфері.

nafty i hazu. Seriya: Ekonomika ta upravlinnia v naftovij i hazovij promyslovosti, vol. 1, pp. 57–68 [in Ukrainian].

Otsiniuvannia suchasnykh ryzykiv liudskoho rozvytku: zvit pro naukovo-doslidnu robotu (2018) (Vols 1–2; Vol. 1). Kyiv [in Ukrainian].

Pokraschennia pokaznykiv z neinfektsijnykh zakhvoriuvan': bar'ieri ta mozlyvosti systemy okhorony zdorov'ia v Ukraini. Analitychnyj zvit za rezul'tatamy otsinky – 2023. [Improving non-communicable disease outcomes: barriers and opportunities for the healthcare system in Ukraine. Analytical report on the assessment results – 2023], <https://cutt.ly/j4AW-b9X> [accessed: 4.03.2023] [in Ukrainian].

Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro utvorennia Rady bezbar'iernosti» vid 14 kvitnia 2021 roku № 443 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On the establishment of the Barrier-Free Council» dated April 14, 2021 № 443], <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/443-2021-%D0%BF#-Text> [accessed: 4.03.2023] [in Ukrainian].

Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro zatverdzhennia Rehlamentu Kabinetu Ministriv Ukrainy» vid 18 lypnia 2007 roku № 950 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On approval of the Rules of Procedure of the Cabinet of Ministers of Ukraine» dated July 18, 2007 № 950], <https://cutt.ly/B4PVkIL> [accessed: 4.03.2023] [in Ukrainian].

Pro zatverdzhennya Metodychnyh rekomendacij shhodo rozrahunku rivnya ekonomichnoyi bezpeky Ukrayiny: nakaz Ministerstva ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrayiny vid 29.10.2013, № 1277 [On approval of guidelines for the calculation of economic security of Ukraine, Order of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine from October 29, 2013, № 1277], <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text> [accessed: 4.03.2023] [in Ukrainian].

Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro skhvalennia Natsional'noi stratehii iz stvorennia bezbar'iernoho prostoru v Ukraini na period do 2030 roku» vid 14 kvitnia 2021 roku № 366-p [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On the approval of the National Strategy for the Creation of Barrier-Free Space in Ukraine for the period up to 2030» dated April 14, 2021 № 366-p], <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> [accessed: 4.03.2023] [in Ukrainian].

- Smyrnova, I.I., Lykshosva, O.Yu., Rak, N.V., Horiieva, L.A. (2021). Social Protection of the Population at the Present Stage: Status and Problems in Ukraine. *Ekonomichnyj visnyk Donbasu*, Vol. 2, pp. 201–208 [in Ukrainian]
- The Principles of Public Administration: A Framework for ENP Countries. Authorised for publication by Karen Hill, Head of the SIGMA Programme (2015), pp. 26–27, <http://www.sigmaweb.org/publications/Principles-ENP-%20Overview-Eng.pdf> [accessed: 4.03.2023].
- Ukaz Prezydenta Ukrainy № 248/2021 „Pro pryznachennia T. Lomakinoi Radnykom – upovnovazhenym Prezydenta Ukrainy z pytan bezbariernosti”, <https://www.president.gov.ua/documents/2482021-39181> [accessed: 2.03.2023].
- V Ukraini ofitsijno zareiestruvaly 4 867 106 pereselentsiv [Ukraine officially registered 4,867,106 IDPs], <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3649695-v-ukraini-oficijno-zareestruvali-4-867-106-pereselenciv.html> [accessed: 4.03.2023] [in Ukrainian].